

illa, seu illud, qua, vel quo omnes gentes, vel ferme omnes utuntur. *Lex ecclesiastica*, seu canonica, est, quæ a Summo Pontifice, et aliis superioribus ecclesiasticis pro recta gubernatione Ecclesiæ, et ad spiritualem animarum profectum, est legitime condita. *Lex sæcularis*, seu civilis est, quæ auctoritate principis, seu magistratus sæcularis, est condita ad civium politicam gubernationem, et ad rem publicam in pace et justitia conservandam.

(25. *Lex*, seu jus gentium subdividitur in primarium et secundarium. « *Lex*, seu jus gentium primarium, et *lex*, seu jus gentium secundarium » quæ, et quales sint? *Vid. verb. Jus*, n. 10.

(26. *Lex ecclesiastica*, seu canonica quomodo subdividatur? *Vid. verb. Jus*, a n. 19 ad n. 34.

(27. *Lex sæcularis*, seu civilis quomodo subdividatur? *Vide verb. Jus*, a n. 12 ad 14.

(28. *Lex*, seu jus gentium in hoc differt a lege ecclesiastica, seu canonica, et a lege sæculari, seu civili, quod *lex*, seu jus gentium concernat semper universalem, seu fere universalem hominum societatem; *lex* autem ecclesiastica, seu canonica, et sæcularis, seu civilis, concernat aliquando unicum regnum, unicum provinciam, imo et interdum unicum civitatem. (29. Et *lex*, seu jus gentium in hoc differt a lege, seu jure naturali, quod *lex*, seu jus naturale stricte sumptum dirigat hominem, præsertim solitarie spectatum; *lex* autem, seu jus gentium præcise illum dirigat, ut in aliorum consortio commorantem; imo ita in regulandis hominibus simul convenientibus occupatur, ut ejus dispositiones concernant universalem, seu fere universalem hominum societatem.

(30. Quando inter leges ecclesiasticas, seu canonicas, et sæculares, seu civiles est aperta contrarietas, quænam sint servandæ? *Vide verb. Jus* a n. 37, ad n. 43.

(31. Summus Pontifex potest condere leges ecclesiasticas, seu canonicas in materia spiritali, et concernente animarum salutem, obligantes pro toto orbe Christiano. *Communis*, per textum in cap. *Solita* in 6, *De majoritat. et obedient.*, et patet clare ex verbis Christi *Matth. xvi*, ibi: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis*, cum similibus. (32. Legatus Pontificis potest leges ecclesiasticas ferre intra fines suæ legationis, cap. *Nemini dubium*, ex *De officio legati*. (33. Cardinales possunt similes leges ferre in ecclesiis sui tituli, in quibus jurisdictionem quasi episcopalem habent, cap. *His quæ*, 11, *De majoritat. et obedient.* (34. Patriarchæ, primates, archiepiscopi et episcopi possunt diapas leges ferre pro suis respective diocesis; cap. *Si quis venerit* 2, *De majoritat. et obedient.*, cum similibus. (35. Item abbates exempli, alique prælati obtinentes in suis territoriis jurisdictionem quasi episcopalem. Hostiens. in summa *De constitutionibus*, n. 3 et 4; Suarez lib. iv *De legib.*, cap. 3, et

c. 4, n. 2 et seq., et c. 4, n. 3 et 4. Pirhing, lib. i *Decret.*, tit. 2, n. 4, et ali passim, arg. cap. *Annis singulis*, dist. 18, et cap. 1, *De consecr.*, dist. 3, et cit. cap. *Si quis venerit* 2, *De majorit. et obedient.*, cum similibus. (36. Item abbates, priores, abbatissæ, priorissæ, et præfectæ monialium, superioresque similes independentes pro suis monasteriis. La Croix, lib. i, tr. 2, cap. 1, n. 362, et alii passim.

(37. Concilium generale legitime congregatum potest condere leges ecclesiasticas obligantem totam ecclesiam, dummodo Summus Pontifex consensum præbeat, easque confirmet. *Communis* et certa. Et patet in habitis conciliis generalibus, et signanter in concilio Tridentino, ubi præter articulos fidei, plura decreta circa reformationem morum condita fuerunt: Et quod debeant esse approbatæ et confirmatæ a Summo Pontifice, habetur clare ex cap. *Significasti* 4, *De electione*, ibi: « Cum omnia concilia per Romanam Ecclesiam auctoritatem, et facta sint et robur acceperint, et in eorum statutis Romani Pontificis patenter excipiantur auctoritas, » et expresse patet ex cap. *Regula* 2, dist. 17, cum similibus. (38. Item leges ecclesiasticas condere potest concilium provinciale, et synodus diocæsana obligantes proprios subditos intra limites sui territorii existentes. *Comm.* per text. in cap. *Catholicæ* 8, dist. 11, cap. *Quod dicitis* 14, dist. 16, cum similibus.

(39. Capitulum ecclesiæ cathedralis sede vacante potest condere leges totam diocæsim obligantes etiam post electionem novi episcopi, donec ipse illas revocaverit; arg. cap. *Cum olim* 14, *De majorit. et obedient.*, et cap. un. eod. in 6, n. 61. Capitulum sede vacante succedit episcopo in his quæ sunt jurisdictionis; potestas autem condendi leges, ut patet, pertinet ad potestatem jurisdictionis, adeoque, etc. Et sic tenent Abbas in cit. cap. *Cum olim*, n. 2, § *Septimo dubitatur*; Fagn., *ibid.*, n. 57; Layman., *ibid.*, n. 6; Felinus in cap. *Cum omnes*, 6 *De constitutionib.*, n. 50; Pirhing., lib. i *Decr.*, tit. 2, n. 6; Reiffenst., *ibid.*, n. 89, et alii passim.

(40. Nec valet objicere quod, sicut collegium cardinalium nequit condere leges vacante sede papali, ex cap. *Ubi periculum* 3, § *Idem quoque cardinales*, *De elect.*, in 6, et Clementin. *Ne Romani*, § 1 *De elect.*, ita multo minus leges condere potest capitulum vacante sede episcopali. Non valet, inquam, quia id est peculiariter statutum de collegio cardinalium, ne forsitan cum gravi universalis ecclesiæ periculo et detrimento, Romani pontificis electio diutius protraheretur, si interim collegium cardinalium posset exercere jurisdictionem papalem; secus autem est de capitulo sede episcopali vacante, quod ubi ipsi competit electio successoris, habet a jure præfixum sibi solum trium mensium spatium. Tum quia sede papali vacante jurisdictione papalis non transit ad collegium cardinalium ex cit. *Juribus cum similibus*; bene vero juris-

dictio episcopalis transit in capitulum sede vacante episcopali; cap. *Cum olim* 14 *De majorit. et obed.*, et cap. un. eod. in 6, cum similibus.

(41. Capitula generalia regularium possunt condere leges, et statuta propria pro tota religione ad successores transeuntia, juxta modum in unaquaque respective regula præscriptum, et consuetudines proprias, ac privilegia, et sic capitula provincialia respective pro quaque sua provincia. *Commun.*

(42. Leges civiles, seu politicas condere potest summus Pontifex pro ditione temporali suo dominio subjecta, imperator pro imperio, reges pro suis regnis, et alii duces, seu principes, aut respublicæ suprema jurisdictione temporali gaudentes pro suis respective ditionibus; l. i, ff. *De constitutionibus principum*, cum similibus. Et sic tenet *communis doctorum*. (43. Principes autem alii inferiores, et civitates, seu communitates suprema jurisdictione temporali non gaudentes, sed jurisdictionem dependentem habentes, nequeunt leges et statuta condere, nisi accedat cessio, seu confirmatio supremi principis, cui subjiciuntur, aut consuetudo legitime præscripta. *Communis*.

(44. Nulla potestas legislativa humana, sive ecclesiastica, sive laica, potest condere leges, vel statuta contra jus naturale, vel divinum præceptivum, vel prohibitivum, sive statuere aliquid contra id quod *lex naturalis* aut divina præcipit, seu prohibet. *Communis*, arg. c. *Inferior* 4, dist. 21, c. *Cum inferior* 16, *De majorit. et obedient.*, Clementin. *Ne Romani* § 1. *De elect.*, ibi: « *Lex superioris pro inferiore tolli non potest.* »

(45. Quinimo nulla potestas legislativa humana, Summo Pontifice excepto, potest leges ferre, et quidpiam statuere contra jus commune canonicum, aut alias constitutiones apostolicas. *Comm.* per textum in citatis *Juribus*, et in cap. *Institutionis* 7, caus. 25, qu. 2, et cap. *Quod super his* 9, *De majorit. et obed.*, cum similibus.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

(46. *Lex* non male definitur: « *Norma liberarum actionum a superiore inferiori sub præmio vel pœna præscripta.* »

(47. Ex hac autem definitione facile est judicare de diversis legis speciebus. Si enim de essentia legis est, ut feratur a superiore inferioribus, quot sunt hominibus superiores (intelligo de supremis), tot sunt leges.

(48. Homines autem in statu naturali considerati sunt inter se æquales, ita ut nemo alteri superior sit; unum tamen habent superiorem, *Deum*. (49. In statu vero civili eum habent superiorem, qui pro forma reipublicæ, in qua sunt, summum obtinet imperium. (50. Quinimo iis qui Christianam religionem amplexi sunt, accedit et alter superior in statu civili, nimirum Vicarius Christi, scilicet Summus Pontifex.

(51. Patet hinc legem optime dividi in

divinam et humanam. *Divina* vero, prout a Deo promulgatur hominibus, est vel *naturalis*, si lumine rationis promulgetur; vel *revelata*, si promulgetur per revelationem.

(52. Quomodo autem lumine rationis assequi possimus hanc, quam dicimus *naturalem* legem, plures post Grotium adlaborarunt: sed frustra. (53. Meo judicio satis est simul considerare ideam Dei, et ideam hominis, ut noscere possimus, et quidem facili negotio, omnia nostra erga Deum, erga nos ipsos, et erga alios homines officia: et summa ratione. (54. Nequit enim Deus quidquam hominibus præscribere, quod consentaneum non sit suis attributis, tum proprietatibus hominum; sed hæc inquisitio non est hujus loci.

(55. *Lex humana*, si ab eo qui potitur summo imperio in statu civili feratur, dicitur *civilis*, sin autem a Summo Pontifice, *ecclesiastica*.

(56. Habes diversas legis species. Nec mireris quod nihil dixerim de *jure gentium*. Si enim *jus hoc gentium* diversum est a *lege naturali*, commentitium est. Sunt enim, ut dictum est, homines in statu naturali inter se æquales. (57. Quomodo igitur ferre potuerunt gentes gentibus dictantes leges, quæ non nisi a superiori inferioribus ferri possunt? Quod si nomine *juris gentium* intelligas quasdam consuetudines inter nonnullas cultas gentes, tum tempore pacis, tum belli receptas, abuteris nomine *juris*, nam hæc consuetudines non in vim legis, sed potius in vim pacti obligant. Sed hæc jam nostra tempestate excussa sunt a tot viris doctis.

ADDITIONES CASINENSES.

(58. Quantum ad legem veterem attinet, de qua obiter agit auctor, sub n. 22, triplicis hæc generis præcepta continet: *moralia* nimirum, *cæremontalia*, ac *judicialia*.

(59. *Moralia* ad legem naturalem spectant, quæque in Decalogo habentur; *cæremontalia* cultum divinum, et ritus sacrificiorum judaicorum respiciunt; *judicialia* demum circa causas judiciales, et debitum ordinem, ac æquitatem in populo Judaico servandam sese exerunt.

(60. Jam vero duorum posteriorum generum præcepta per adventum Christi vim obligandi amisisse extra controversiam est.

Præstat in hac re audire S. Thomam ita docentem: « Respondeo dicendum, quod judicialia præcepta non habuerunt perpetuam obligationem, sed sunt evacuata per adventum Christi; aliter tamen quam cæremontalia. »
« Nam cæremontalia adeo sunt evacuata, ut non solum sint *mortua*, sed etiam *mortifera*, observantibus post Christum, maxime post Evangelium promulgatum. » 2-2, quæst. 104, art. 3.

Hoc pacto, eodem Thoma docente « circumcidi, et alias cæremontias observare post passionem Christi, est peccatum mortale: (Siquidem) omnes cæremontie sunt quedam protestationes fidei, in qua consistit inte-

rior Dei cultus. Sic autem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut et verbis; et in utraque protestatione, si aliquid homo falsum protestatur, peccat mortaliter. Quamvis autem sit eadem fides, quam habemus de Christo, et quam antiqui patres habuerunt; tamen, quia ipsi præcesserunt Christum, nos autem sequimur, eadem fides diversis verbis significatur a nobis et ab eis. Nam ab eis dicebatur: *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium* (Isa. vii), quæ sunt verba futuri temporis: nos idem repræsentamus per verba præteriti temporis, dicentes quod *concepit et peperit*. Et similiter cæremoniæ veteris legis significabant Christum ut nasciturum et passurum; nostra autem sacramenta significant ipsum ut natum et passum.

« Sicut igitur peccaret mortaliter, qui nunc suam fidem protestando, diceret *Christum nasciturum*, quod antiqui pie et veraciter dicebant, ita etiam peccaret mortaliter, si quis nunc cæremonias observaret, quas antiqui pie et fideliter observabant. » (2-2, quæst. 103, art. 4 [1].)

(61. « Præcepta autem judicialia, sunt quidem *mortua*, quia non habent vim obligandi; non tamen sunt *mortifera*: quia si princeps ordinaret in regno suo illa judicialia observari, non peccaret: nisi forte hoc modo observarentur, vel observari mandarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione, talis enim intentio observandi esset mortifera. » (2-2, quæst. 104, art. 3.)

(62. Quoad vero præcepta moralia, cum

(1) Illud porro non immerito addendum legalia non statim ab adventu Christi, sed in ejus morte cessasse. Audiamus Thomam in hæc verba: « Dicendum quod mysterium redemptionis humani generis completum fuit in passione Christi. Unde tunc Dominus dixit *consummatum est* (Joan. xix). Et ideo tunc totaliter debuerunt cessare legalia, quasi jam veritate eorum consummata. In cujus signum in passione Christi velum templi legitur esse scissum (Matth. xxvii). Et ideo ante passionem Christi, Christo prædicante, et miracula faciente, currebant simul Lex et Evangelium; quia jam mysterium Christi erat inchoatum, ut legales cæremonias observaret. » (2-2, q. 103, art. 3, ad 2.)

Disputatum fuit olim, quando legalia hujusmodi cessaverint, ut non solum *mortua*, sed etiam *illicita*, id est *mortifera* evaserint. Lubet ejusdem D. Thomæ doctrinam afferre, tenoris sequentis: « Dicendum quod circa hoc diversimode sensit videntur Hieronymus et Augustinus. Hieronymus enim... distinxit duo tempora: Unum tempus ante passionem Christi, in quo legalia non erant *mortua*, quasi non habentia vim obligatoriam, aut expiatiivam pro suo modo; nec etiam *mortifera*, quia non peccabant ea observantes: statim autem post passionem Christi incæperunt esse non solum *mortua*, id est non habentia virtutem et obligationem, sed etiam *mortifera*, ita scilicet quod peccabant mortaliter quicumque ea observabant. Unde dicebat quod apostoli nunquam legalia observaverunt post passionem secundum veritatem, sed solum quadam pia simulatione, ne scilicet scandalizarent Judæos, et eorum conversionem impedirent. Quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidem ita quod illos actus

sint ipsa legis naturæ dictamina, neutiquam hæc Christi adventu abrogata fuisse in compertis habet: semperque vim habitura planum est, non quidem ex auctoritate veteris legis, sed quia sunt ipsius naturæ dictamina, et a Christo Domino in Evangelio quoad observantiam inculcata, juxta illud ejusdem divini Servatoris: *Si vis autem ad vitam ingredi, serva mandata. Quæ? Non homicidium facies; non adulterabis; non facies furtum; non falsum testimonium dices...* (Matth. xix, 17 et seqq.)

(63. Ad majorem rei claritatem, ac distinctionem, operæ pretium est doctrinam cl. Engel heic per integrum afferre: « Leges cæremoniales et judiciales, sic ille, quia vel specialiter pro gente Judaica, eorumque moribus latæ, vel præfigurativæ Christi, et *umbra futuri hominis* erant, per adventum Christi, et veri luminis disparuerunt, et vim obligandi amiserunt, ut ex D. Paulo ad Galat. iii et iv satis probatur, et docent interpretes communiter ad cap. unic. *De purific. post partum*. Imo cæremonialium legum observatio non tantum *mortua* sed etiam *mortifera*, et interdicta est Christianis. Judiciales vero, licet ex se non obligent tempore gratiæ, propter moralem æquitatem tamen, vel honestatem possunt etiam nunc hodie, vel Constitutione, vel consuetudine introduci c. 1 *De homic.*; c. 1 et seqq., *De injuriis* (2). Illæ quoque leges cæremoniales, quæ non tam mysteria nascituri Christi præfigurabant, uti sunt *immolatio agni, circumcisio*, etc., quam potius ad devotionem, et cultum Dei decenter peragen-

secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tanquam legis cæremonias observantes... Sed quia indecens videtur quod apostoli ea occultarent propter scandalum, quæ pertinent ad veritatem vitæ et doctrinæ, et quod simulatione uterentur in his quæ pertinent ad salutem fidelium, ideo convenientius Augustinus... distinxit tria tempora: Unum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant *mortifera*, neque *mortua*: aliud autem est post tempus Evangelii divulgati, in quo legalia sunt *mortua*, et *mortifera*: tertium autem est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad divulgationem Evangelii; in quo legalia quidem fuerunt *mortua*, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea observare tenebatur; non tamen fuerunt *mortifera*, quia illi, qui conversi erant ad Christum ex Judæis, poterant illa legalia licite observare, dummodo non sic ponerent spem in eis, quod ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi sine legalibus fides Christi justificare non posset. His autem, qui convertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa ut ea observarent. Et ideo Paulus circumcidit Timotheum, qui ex matre Judæa genitus erat: Titum autem, qui ex gentilibus natus erat, circumcidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus sanctus ut statim inhiberetur his qui ex Judæis convertebantur observatio legalium, sicut inhibebatur his qui ex gentilibus convertebantur gentilitatis ritus, ut quadam differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gentilitatis ritus repudiabatur, tanquam omnino illicitus, et a Deo semper prohibitus: ritus autem legis cessabat, tanquam impletus per Christi passionem, utpote a Deo in figuram Christi institutus. » (2-2, quæst. 103, art. 4, add. 1.)

(2) Et revera in tit. ex. *De homic.*, cap. 1, habet

dum pertinebant, veluti *vestes sacerdotales*, etc., etiam in nova lege per Ecclesiam repeti possunt, ita tamen ut non ex lege divina, sed ecclesiastica obligent. *Moralia* præcepta Veteris Testamenti adhuc vim habent, et perpetuo habebunt, non tam ex auctoritate veteris legis, quam ex eo quod sint a natura ipsa instituta, et a Christo in Evangelio passim præcepta, et *præcepta servare* jubente repetita. Demum aliqua sunt leges mistæ, quæ partim sunt *cæremoniales*, vel *judiciales*, et partim *morales*, eujusmodi sunt *decimæ*, quæ quoad ad quantitatem, scilicet decimam partem, legibus *judicialibus*, quoad congruam sustentationem ministrorum Ecclesie *moralibus* recte annumerantur... Item *sabbati sanctificatio* quæ quoad diem *sabbatum*, *cæremonialis*; quoad cultum divinum, qui aliquibus saltem diebus soli Deo debetur, *moralis* est. Istæ leges mistæ non obligant quidem hodie ex jure divino, in quantum sunt *cæremoniales* vel *judiciales*, sed in quantum sunt *morales*. » (Ad Tit. ii, ex. *De constit.*, § 1, n. 5.)

ARTICULUS II.

Lex quoad ea quæ concernunt ejus promulgationem, acceptionem, et obligationem.

SUMMARIUM.

1. Ad hoc ut lex obliget quoad culpam, vel quoad pœnam requiritur ejus sufficiens promulgatio. — 2. Ut lex dicatur sufficienter promulgata, sufficit quod taliter promulgetur, ut ea ad notitiam communitatis deveniat, quamvis singulorum auribus specialiter, et sigillatim non inculcet. — 3. Si lex, juxta legislatoris mandatum, promulgata sit tali loco, et tempore, a quo velit ipsam obligare, tunc ipsa, sive sit civilis, sive canonica, non incipit obligare, nisi post promulgationem factam in loco præscripto, et elapso tempore a legislatore statuto. — 4. Leges imperiales seu cæsareæ, late pro pluribus provinciis non incipiunt obligare, nisi post duos menses elapsos a die promulgationis factæ in cujuslibet provinciæ metropoli. — 5. Leges regum, aliorumque principum Romano imperio non subditorum, nisi aliud certum præfixerint tempus pro observantia, aut aliud legitimum consuetudine præscriptum fuerit, incipiunt obligare statim ac sufficienter sunt promulgatæ, et ad notitiam subditorum pervenerint. — 6. Leges Pontificiæ incipiunt obligare, quantum est ex se, totum orbem Ecclesie subjectum, statim ac Romæ in curia, aliisque consuetis locis solemniter fuerint promulgatæ, et ad aliorum cognitionem pervenerint; nec est necesse, quod etiam promulgentur in singulis provinciis, et episcopatibus, nisi in ipsis aliud exprimat. — 7. Veritas hujus conclusionis constat ex recepta praxi, consuetudine, ac stylo curiæ Romanæ. — 8. Hanc sententiam qui teneant? — 9. Ad intrinsicam legis constitutionem non requiritur acceptatio populi. — 10. Affertur solida ratio. — 11. Affertur, et solvitur instantia ex illo dicto Gratiani: « Leges instituuntur cum promulgantur; firmantur cum moribus utantur approbantur. » — 12. Hinc subditi peccant mortaliter, si sine rationabili causa non acceptent legem obligantem sub mortali. — 15. Lex

tur: « Si quis per industriam occiderit proximum suum, et per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur: » Qui utique textus desumptus est ex Exodo cap. xxi. Pari modo in tit. *De injuriis* ex. affertur alius textus Exodi, ex eod. cap. hoc pacto: « Si rixati fuerint homines, et vercusserit alter proxi-

sine rationabili causa non acceptata, adhuc perseverat obligare, præsertim si legislator instet pro legis acceptione et observantia. — 14. Si lex non acceptetur, nec observetur, et id sciat, et taceat legislator, quamvis primi sine rationabili causa ipsam non acceptantes, nec observantes peccaverint; tamen ipsi, et alii a die, quo cognoscuntur id scire, et tacere legislatorem, non peccant. — 15. Si legislator nesciat legem non acceptari, nec deduci ad observantiam, durat legis obligatio, donec elabatur decennium; quo elapso habet locum contra eam præscriptio, et non amplius obligat, sive sit lex civilis, sive canonica. — 16. In dubio an lex sit acceptata, nec ne, præsumi debet, quod sit acceptata, et observari debet. — 17. In dubio an superior habeat protestatem ferendi hanc vel illam legem obligatoriam, talis lex debet acceptari et observari. — 18. In dubio an lex sit justa, nec ne, debet acceptari et observari. — 19. Populus habens rationabilem causam non acceptandi legem a supremo principe, potest et debet ad ipsum recurrere per remedium supplicationis pro sublacione legis: et si lex sit lata a legislatore inferiore, potest appellare ad superiorem. — 20. Et durante tali supplicatione, vel appellatione, licitum est populo suspendere obligationem legis. — 21. Alii tamen sentiunt contrarium. — 22. Si legislator, vel superior, audita populi supplicatione, vel appellatione, taceat, nec ulterius pro legis observantia instet, cum possit, censetur populi supplicationi vel appellationi tacite annuere, et eo ipso legem revocare. — 23. Excipe tamen in casu, quo aliunde satis colligeretur, quod talis taciturnitas legislatoris, vel superioris esset per modum repulsæ, aut indignationis. — 24. Leges humanæ justæ, tum ecclesiasticæ, tum civiles, obligant in conscientia, ita ut earum transgressio culpabilis in materia gravi, sit peccatum mortale. — 25. Non sic tamen obligant ad culpam leges mere pœnales. — 26. Lex mere pœnalis quomodo differt a lege morali, et a lege mista. — 27. Lex pœnalis alia est latæ sententiæ, et alia sententiæ ferendæ, et quæ sit utraque. — 28. Regula prima pro cognoscenda lege pœnali, an sit latæ vel ferendæ sententiæ. — 29. Regula secunda. — 30. Regula tertia. — 31. Regula quarta. — 32. An quando lex utitur verbis imperativi modi, quæ afficiunt immediate ipsam pœnam, sit latæ sententiæ, vel ferendæ: ad n. 34. — 33. Regula quinta. — 36. Lex pœnalis sententiæ ferendæ obligat ante sententiam judicis. — 37. Lex pœnalis latæ sententiæ in iis quæ aliam executionem externam non requirunt, obligat in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis. — 38. Lex pœnalis latæ sententiæ in iis quæ externam executionem requirunt, non obligat in conscientia ante judicis sententiam declaratoriam de crimine commisso; nisi lex in specie addat clausulam: *alia etiam declaratione non secuta*. — 39. Imo secundum plurimos, etiamsi lex addat talem clausulam, *alia etiam declaratione non secuta*, vel simili; non obligat ante declaratoriam judicis de crimine commisso, nisi in aliquibus specialibus pœnis, quæ assignantur. — 40. Declaratoria de crimine commisso requirit citationem partis, et ab ea dari potest appellatio. — 41. Adducitur, et solvitur instantia. — 42. Assignatur notabilis differentia inter sententiam condemnatoriam, et sententiam declaratoriam. Assignatur quomodo, non obstante clausula ipso facto incurrenda, adhuc requiratur sententia declaratoria judicis. — 44. Assignatur quomodo, non obstante clausula *absque alia declaratione*, adhuc

num suum lapide, vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lecto, et perrexit, et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit; ita tamen ut opera ejus, et impensas in medicos restituat.